

מעדני שבת

שמיני עצרת-שמחת תורה תשפ"ז

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

גליון 533

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

משיב הרוח

מוריד הגשם בקמץ תחת הגימל או בסגול

תשובות והנהגות (א פ"א) כתב שבכמה ספרים מוכח שצריך לומר גשם בסגול דוקא, וכן בסידור יעב"ץ הנדפס בחיי המחבר שהכל בדקדוק עצום כתוב גשם בסגול, ובסידור בעל התניא זצ"ל בסגול, וכן כתב בספר אורחות רבינו שמרן בעל הקהלות יעקב זצוק"ל. ויש שנשתבשו ע"י דברי משכיל אחד לומר בקמץ או הבינו שיש לדמות דבר זה שכמו בתפלת גשם אומרים בקמץ כן בתפלת י"ח, וזה טעות דשם הוא סיום ענין ומסיימן לברכה ולא לקללה, לכן יש לומר בקמץ, אבל בתפלת י"ח יש המשך וצ"ל בסגול. וכן שמעתי כמה וכמה פעמים מפי הגאון רבי ישראל וועלץ זצ"ל שצריך לומר בגשם בסגול דוקא, כי צריך לחבר עם ההמשך מכלכל חיים בחסד, שצריך גשמי רחמים ורצון להחיות, וגשם לבד אין בו תמיד ברכה, ולכן אין להפסיק באתנחתא ולבטא בקמץ, אלא יש לומר בסגול להמשיך למכלכל חיים.

ומביא שהנצי"ב כתב שזה תלוי במחלוקת הפוסקים אם מי ששכח ונזכר לאחר שגמר מחיה המתים יכול לומר שמה משיב הרוח, דלשיטה דס"ל שאומר שם ואין מעכב שיהא באמצע הברכה ע"כ אומר בקמץ, שבקמץ אינו חיבור לתחלת הברכה אלא כדבר בפני עצמו, ולשיטה דלא יכול להשלים הזכרה זו אחר מחיה המתים וחוזר לראש כדי שיאמר תוך הברכה יש לומר גשם בסגול, דשייך כתחילה וחיבור למכלכל חיים בחסד, וכתב שיש לדחות דיש לומר דאף שיכול לאמרו לבד כששכח בסוף הברכה, מ"מ לכתחילה ראוי לקשר ולאמרו בסגול.

שכח

השו"ע שם (סעיף ה) פוסק בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, והני מילי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו. ודוקא כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה אז חוזר לראש התפלה, אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר.

המ"ב מפרש כי לא קבעו חכמים מקום בתוך הברכה אלא אמרו סתם מזכירין גשמים בתחיית המתים רק שנהגו לומר לפני מכלכל שהוא פרנסה וגשמים ג"כ פרנסה הלכך באיזה מקום שיזכור סגי. ופשוט דאם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים דצריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה.

עוד כתב השו"ע אפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אין צריך לחזור, אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. המ"ב מפרש שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי לענין כל הדברים שמחזירין אותו אף על פי שנקרא סיום לענין דברים שאין מחזירין אותו כגון הבדלה בחונן הדעת וכל כה"ג שאין לאמרם כשסיים הברכה אע"פ שלא התחיל בברכה שלאחריה. ויש פוסקים שחולקין ואומרים דאף בדברים שמחזירין אותו תיכף משסיים הברכה כמו שהתחיל ברכה אחרת דמיא. ולכן למעשה אם נזכר אחר שאמר השם לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיק ויהיה כקורא פסוק לבד ודינו כאלו עומד עדיין באמצע ברכה וחוזר למשיב הרוח.

השו"ע (ק"ד א') פוסק מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של יו"ט האחרון של חג. הטעם שאמרים משיב הרוח בברכת אתה גיבור הוא מפני שיש בה תחיית המתים והגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים.

המשנה ברורה מפרש שהיה ראוי לומר משיב הרוח מיו"ט הראשון של חג שנידונין בו על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שא"א לישב בסוכה בשעת הגשם לכן אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יום טוב האחרון אלא שבתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות.

והטעם שאין מזכירין בשחרית יש שכתבו מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה וזה א"א להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה. ועוד טעם אחר כתוב בט"ז בשם הירושלמי שלכשיזכירו בשחרית יש לחוש שיהיו כאלו שיסברו שכבר התחילו מבערב ולשנה הבאה יזכירו מבערב. ועוד טעם מובא בראשונים שאין דעתו של אדם מתישבת עליו אלא בתפילת המוספים.

ומ"מ אם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמ"ע או בשחרית אינו חוזר.

השו"ע שם (סעיף ב) פוסק אסור להזכיר הגשם עד שיכריז ולכן קודם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח ומוריד הגשם, כדי שהצבור יזכירו בתפלתן. הלכך חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר משיב הרוח עד שיאמר הש"ץ, אבל אם יודע שהכריז הש"ץ אעפ"י שהוא לא שמע מזכיר, ולכן הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אע"פ שהוא לא שמע מהש"ץ.

הנה אדם שאין טפל למנין מסוים יש לו להמתין עד שידוע לו שהיה שם מנין אחד שהתפללו מוסף, וכפי הרגילות בזמננו שלא ימלט שלא יהיה מנינים המתפללים בהשכמה אין זקוק להמתין יותר. אבל אדם הרגיל להתפלל במקום מסוים, אלא שעתה מחמת חולי או כל אנוס אחר מתפלל ביחידות, הרי הוא נגרר אחר הציבור שעמם רגיל להתפלל, ויכוון זמן תפילת מוסף לאחר זמן הכרזת הש"ץ בבית מדרשו, ולדברי הפמ"ג אפילו אם מתפללים שם לאחר שבע שעות, ימתין עד תפילתם, שמוטב להתפלל אחר שבע שעות ולהזכיר גשם מלהתפלל קודם שבע בלא להזכיר. ואם יש בביהכ"נ אחד שני מניני תפילה או יותר, הרי הוא נגרר אחר המנין שעמם רגיל להתפלל.

המשנה ברורה כתב בדיעבד אם לא הכריזו ואמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם דזו גופא כהכרזה דמי. ומ"מ מי שלא אמר משיב הרוח בתפלה זו אין צריך לחזור דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מיקרי אא"כ שהוכרז קודם התפלה או ששמעו מש"ץ חזרת התפלה שהזכיר גשם.

הפלא יועץ (ערך חתן) כתב מנהגן של ישראל שעושים חתני תורה בכל שמחת התורה וזמן שמחה הוא לכל ישראל ישמח ישראל בעושייו שמחה של מצוה לגומרה של תורה וכן המרבה לשמוח ובפרט בעת שעושים השבע הקפות מנהג חסידים ואנשי מעשה לפזז ולכרכר לפני הספרים בשירות ותשבחות ושמחות וגיל והיא סגולה נפלאה לזכות לו ולזרעו לכתרה של תורה. וכתב בספר אור גדליהו בשמחת תורה בשעה שרוקדים עם התורה ושמחים בה כדאי לחשוב אודות גדלות התורה ולקבל ללמוד בשמחה ביראה ולכבד את התורה כראוי. ואומרים בשם הרה"ק מקוצק שאין אנו שמחים במה שלמדנו עד עכשיו כי מי יכול לומר שלמד כל מה שהיה יכול, רק שמחים אנו בתורה ובזכות שנוכל עוד ללמוד וללמד בשנה הבאה. וגם אומרים בשמו שבשעת ההקפה שאוחזים בספר תורה הוא כמו נשבע בנקיטת חפץ שילמוד תורה.

השם משמואל (שמחת תורה שנה תרעג) כתב בשם אדומו"ר הכהן הגדול מאלכסנדר שאמר שלכן אין מברכין ברכת כהנים בשמחת תורה כי הוא גנאי לברכות משה רבינו שנצטרך עמן עוד לברכות. ומקשה על זה אם כן לעולם נמי, שהרי ברכות משה רבינו לעולם קיימות. ומיישב שבעת שקורין את הברכות הוא כאילו משה רבינו עומד ומברך את הברכות, ואם היינו כלים הראויים לקבל כמו אז היו הברכות פועלות תיכף, כי הברכה לא חלה אלא לפי ערך הכנות המקבל.

איתא בגמ' (סוטה י"ג:) היכן משה מת בחלקו של ראובן, והיכן משה קבור בחלקו של גד, ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ארבעה מילין, אותן ארבעה מילין מי הוליכו, מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה, ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און. וצריך ביאור מדוע לא מת משה באותו מקום שנקבר שם.

המהרש"א כתב שהטעם שלא היה מיתתו וקבורתו במקום אחד הוא להורות להן שיצטערו על העדר מיתתו כי לא יהיה להן עוד עומד בפרץ ולכן אין להן להשען רק על התשובה שהוא מעשה ראובן שפתח בתשובה, והקבורה היתה בחלקו של גד לכפר להם על עון פעור.

איתא בגמ' (סוטה י"ג:) היכן משה מת בחלקו של ראובן, והיכן משה קבור בחלקו של גד, ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי ארבעה מילין, אותן ארבעה מילין מי הוליכו, מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה, ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און. וצריך ביאור מדוע לא מת משה באותו מקום שנקבר שם.

המהרש"א כתב שהטעם שלא היה מיתתו וקבורתו במקום אחד הוא להורות להן שיצטערו על העדר מיתתו כי לא יהיה להן עוד עומד בפרץ ולכן אין להן להשען רק על התשובה שהוא מעשה ראובן שפתח בתשובה, והקבורה היתה בחלקו של גד לכפר להם על עון פעור.